

ה. חובה מה"ת או מדרבנן

ועיניו **בתוס'** (פסחים ס) שמשמע שדין זה הוא מה"ת. וכ"כ בדעתם **הער"ל** (ס) וכן מבואר **במשנה ראשונה** (ריש פאה). וכן יוצא לפי **הגר"ה** המובא אצל **אבל מהר"ף והרשב"א** והפוסקים הני"ל דס"ל שבזכירה בעלמא ויאצ"ח יד"ח, ע"כ דס"ל שאין דין זה מה"ת, **אצ"ח** אמר דס"ל שכונת דלא יצא ד"ח מצה ומרור). וכן מבואר ב**יו"ט** (פסחים כה: ברי"ק) שכת' שכונת ר"ג שאמר לא יד"ח היינו מן המובחר והביא ראיה לדבריו מסוכה (כה). דאמרו אם כך הייתה נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך. וכ"כ **הריטב"א** (בהגדה ס) ו**הר"ע** (פסחים ס). אלא ד"ל שרה"ן הריטב"א לשיטתו אזלי סוכה (ס) שנקטו כשונות המשנה שעכ"פ יד"ח מה"ת. ועיניו שהוכיחו דבריהם מר"ג. **אולם תוס'** (סוכה ג: ד"ה דאמר, בירכות יא. ד"ה תנן) פירשו דלא יצא אפי' מה"ת, ועי' **בתוס' יו"ט** (פסחים ס) שגם העיר מזה. ועי' **בדרכ"מ** (סי' תנע אות יט) שהביא דברי הר"ן, **אולם בשו"ע ובמ"א** לא כת' מהא דר"ג מיד, וצ"ע בטעמם, מיהו **במ"ב** (סי' תנע ס"ק סד) הביאו. ולענין דעת הפמ"ג בזה עי' לעיל.

ו. אמירת ההגדה לפני הצות

והנה נח' רב אלעזר בן עזריה ורב עקיבא **בברכות** (ט). בענין זמן אכילת קרבן פסח, לדעת **ראב"ע** הוא עד הצות, ולדעת ר"ע כל הלילה. ואמר רבא **בפסחים** (קכ): שלפני ראב"ע אם אכל מצה בוה"ז היא הצות לא יצא ד"ח כיון דאיתקש לפסח. לדעת **הרמב"ם** (קרבן פסח ה"י), **החינוך** (ענין מליץ מצוה ו אות א ד"ה והנה נראה) **הריטב"א** (ס) דחלקה כיון דאיתקש לפסח. לדעת שראוי לחמירי כראב"ע. **אבל דעת התוס'** (מגילה כא. ד"ה לאיתוי) שהלכה כראב"ע. **והר"ן** (מגילה ז: ד"ה זה הכלל) מסתפק בזה ונקט שיש לאכול מצת מצוה לפני הצות, וכן מבואר ב**רא"ש** (ברכות פ"א סי' ט). וכן פסקו **הטור והשו"ע** (סי' תנע) בענין אכילת האפיקומן דהיא זהיר לאכול קודם הצות. וכת' **במ"ב** (סי' ק) דכ"ש כזית הראשון שמברכין עליו על אכילת מצה שצריך לזרזה מאד שלא לאחרו עד הצות, ובדיעבד אם איתר מסתפקים הראשונים אם יצא ד"ח ועי' **הנ"ל** יאכלנו ולא יבדק עליו על אכילת מצה, וגם מרור אף שהוא מדרבנן יזהר לאכול קודם הצות ואם איתר יאכלנו בלא ברכה, ע"כ. ועי' **בביאור הגר"א** (ס) ו**במשכנות יעקב** (אוי"ח סי' קלט ד"ה ועוד) שלמדו שלעולם קיי"ל כר"ע ואפיקומן הוא עד הצות כדי להרחיק אדם מעברה. ועי' **בנשימת ראש** (סי' ק) שכת' שהפוסקים לא נחלקו אם הלכה כראב"ע או כר"ע, אלא לגבי לכתחילה אבל לא לגבי בדיעבד. **ובדעת תורה למקדש** (פסחים טע"ה) תמה עליו, עיניו. **והנ"ל** (שם כז: ברי"ק ד"ה גרסינן) שגם בהלל שבלבלי פסחים חמירו בתוס' שלא לקרותו אחר הצות, אבל **בתוס'** (מגילה כא. ד"ה לאיתוי) כתבו שאין להחמיר בהלל שהרי מדרבנן הוא. ועי' **במ"א** (שם סעי' א) שהחמירו לאמרו לפני הצות, וביאר **המ"ב** (סי' ק) דר"ע שכת' שברכתו שמברך לאחריה יאמר לכתחלה קודם הצות, ע"כ. ועי' **בביאור הגר"א** (אות ח) טעם מחמירי. ועי' **במעשה רב** (אות קצא) ו**בכה"ל** (אות טז).

ולפי"ז כמו שלענין מצה לדעת ראב"ע הוא עד הצות, ה"ה סיפור יצ"מ כי חובת הסיפור תלוי בזמן אכילת מצה כמו שאמרו **בפסחים** (נה). אמר שמואל לחם עוני לחם שעונים עליו דברים הרבה, ו**פרש"י** דהיינו שגומרים עליו את הלל ואומרים עליו ההגדה. וכן מוכח מהא דאמרו **בבבלי** (פ"ב פרשה יא אות כג) יכול מבעוד יום כו' ש"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ועי' בגליון ט' שדעת רוב הראשונים שכונות המכילתא להגדיר זמן חובת הסיפור. וכ"כ **ההדב"ה** (א"ח סי' ס) ו**המנ"ח** (מצוה כא אות ב) שזמן ההגדה תלוי בזמן אכילת מצה דקרין בזמן שיש מצה ומרור מונחים לפניך, וכן משמע **מהריטב"א** בסוף ההגדה. וכן משמע **מהמ"ב** (סי' תנע ס"ק ט) שכת' דאם שבח לומר ההגדה בלילה אין לו תשלומין כלל דכתוב בעבור זה הייתה שמצה ומרור מונחים לפניך. וכן נר' **מהמכילתא** (ד"ב ישמעאל מס' פסחא פרשה יח) דאיתא ר"א אומר מנין אתה אומך שאם הייתה חבורה של חכמים או של תלמידיהם שצריכים שצריכה בהל' פסח עד צות לכך נא' מה העדות וגו', ע"כ.

ז. להרבות יותר מזמן החיוב

אלא דלכא"פ צ"ע ע"ז שהרי איתא **בהגדה של פסח** "אפי' כולנו חכמים כו' מצוה עלינו לספר ביצ"מ וכל המרבה לספר ביצ"מ הרי זה משובח, **מעשה ביה ר"י ורבי אלעזר בן עזריה** ר"ע ור"ט שהיו מסבין בב"ב והיו מסתכלים ביצ"מ כו' עד שבאו תלמידיהם ורא"ל רבותינו לגעו זמן של ק"ש של שחרית". ועי' **בארבנאל ובהגר"א** בפירוש ההגדה שכת' שספור זה הוא ראיה שכל המרבה לספר הו"מ. ולכא"פ קשה שהרי לראב"ע זמן המצוה היא עד הצות. וכן קשה מהא דאיתא **בבתוספתא** (פסחים פ"א סי' ט) חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפי' בינו לבין עצמו וכו', מעשה ברי"ג וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונים בלבו והיו עוסקים בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר וכו', ע"כ. וכן פסק **הטור** (סי' תפא) דחייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביצ"מ ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטמו שינה. וכן פסק **השו"ע** (שם סעי' א) [נמש"י הטור עד שיחטמו שינה, כ"כ **הרא"ש** (פסחים פ"א סי' ט) ע"פ התוספתא הני"ל]. וצ"ע ומכ"פ שראב"ע הוא עד הצות ולר"ע הוא עד לילה. שו"ר **במחז"ב** (שם) שכת' דתרתו בענין, כל הלילה כמ"ש הטור ולזה סגי ברוב דרובו ככלו ובענין נמי שיחטמו שינה, עיניו.

נמצא שיש לעסוק בספור יצ"מ אפי' אחר הצות אף לראב"ע, וזה סותר המכילתא והפוסקים הני"ל שנקטו שעכ"פ לדעת ראב"ע הוא עד הצות. ועי' **בחסדי דוד** (על התוספתא) שגם הקשה מהמכילתא על התוספתא ויישב דזה אתא כר"ע וזה אתא כראב"ע. ועוד יש לעיין שהרי ההגדה מבואר שחייב משובח הוא ובתוספתא מבואר שהוא חוב. ועי' **ברמב"ם** (חוב"מ פ"ו ה"ד) שכת' שכל שמארך בדרש פרשה זו הרי זה משובח. ומבואר דס"ל שדין הריבוי הוא באיכות ופירוט של הסיפור, ולפי"ז מתורץ מהא שאמרו בהגדה דכל המרבה הרי זה משובח ולא אמרו שהוא עד הצות עכ"פ לדעת ראב"ע, והיינו שכונת בעל ההגדה לעינן צורת הסיפור, אבל לענין זמן החיוב הוא כל הלילה. וכן מצאתי שיישב **הנצי"ב** (הגדה אגרי שפר ס) אלא דאכת' קשיא קושיא דרבינו א"ל שחייב ס"ל שהחיוב הוא עד הצות וא"כ אמאי סיפר כל הלילה. וקשה נמי מהתוספתא הני"ל.

והנה **הנצי"ב** (שם) כתב שיש לפרש שהכונה שמרבה היינו אפי' יותר מזמן החיוב, שהרי בכל יום איכא מצות זכירה וגם לזה אין שיעור, וזה הטעם שראב"ע היה עוסק בספור יצ"מ כל הלילה וסיים שכת' **המשכנות יעקב** (סי' קלט ד"ה וזכרה לעינן). וכ"כ **במשך חמה** (פ"ב ג' יד) ולפי דבריהם יוצא שגם בשאר ימות השנה המרבה משכנות הוא, אלא **שבמשכנות יעקב** מבואר דראב"ע ס"ל דיש מצוה כל השנה להרבות, אבל שאר חכמים חולקים עליו ודוקא בלילה איכא מצוה). **אולם הריטב"א** (הגדה של פסח על מעשה דראב"ע) כת' שבעל ההגדה חייב כר"ע שצריך לספר עד עלות השחר, וכת' **הר"י בן יקר** (הגדה של פסח על אפי' כולנו חכמים) שר"ג לפי טרתו היה סבור שלא עבר צות. **ובענין ברכה** (סדר ליל פסח אות ג) כת' שודאי דאין מצוה אחר זמן החיוב (דלא כהנצי"ב), והא דספרו ביצ"מ כל הלילה לאו משום מצות סיפור אלא משום חיוב לעסוק בהלכות חו' בחו', ונתיא בתוספתא דחייב אדם לעסוק בהל' פסח כל הלילה ונכלל בזה ג"כ לדרוש ולעסוק בנפלאות יצ"מ דהיו נמי מענין הפסח, ע"כ. ודבריו חוקים מאוד. ועי' **באבודרהם** (הגדה שם על הרי"מ) שמבואר שהריבוי אינו חובה, וכן משמע **מהרא"ב** (שם). וכן **במחז"ב** (שם) כתב דבעת הצותים שבהוכרה כלשהיא יוצא יד"ח, דחיוב הכתוב בתוספתא הוא לאו דוקא, אלא מצוה היא. (ועי' לעיל במכילתא שמשמע שהריבוי מוטל טפי על התי"ח). ולפי"ז יש ליישב קצת אמאי רבים לא נשאר"ם כל הלילה לקיים מצוה זו "אע"פ שנשארים בליל שבויות כל הלילה ערים ללמוד תורה אע"פ שאינו אלא מנהג). אבל **בשאר"ם בענין הושע** (דרוש יא ד"ה ועי') כת' שאף ראב"ע מודה לענין ספור יצ"מ שהוא כל הלילה, ולא דמי המצה (שלאב"ע היא עד הצות), כי היא מצוה בפני עצמה. **ובקהילות יעקב** (ברכות סי' ז) כת' שחכמים חייבו כל הלילה לספר ביצ"מ וזה הטעם שראב"ע נשאר כל הלילה.

ולדעת **הגר"ז** (ח"י בית הלוי עה"ת אות רז ואז נדברו חייב סי' לו) שמהתוספתא למדנו חיוב ביצ"מ כל הלילה ואינו דוקא עד הצות. וכן משמע **מהדגמ"ר** (סי' תנע) הובא **במ"ב** (שם) שכת' שאם החשיך לו קודם אמירת הגדה עד סמוך לחצות יקדש וישתה כוס ראשון ויטול ידיו ויבדק המוציא ועל אכילת מצה ויאכל וגם יבדק על המרור תיכף קודם הצות ואח"כ יאמר הגדה ואח"כ יסעד שערותיו, ע"כ. ומשמע שאמירת ההגדה א"צ להיות דוקא לפני הצות, ובלא כהדב"ז ודעיניה, ויש לדחות דכיון שאמר קידוש ממילא קיים עיקר החיוב של זכירת יצ"מ מה"ת כמבואר לעיל ב"ה פרי"ח. **והעמק ברכה** (שם) לשיטתו לעיל תמה על דין זה שהו"ל להקדים עכ"פ ההגדה דאין למרור דרבנן. **והגר"ש אצל** (הגדה של הגר"ש עמ' 79) יישב שאף לראב"ע זמן הצות אינו אלא הבלת זמן לחתילה החיוב ועי"כ כל המרבה הוא משובח כיון שהתחיל בזמן ואפי' אם לא התחיל רק אצל מצה לפני הצות כיון שאכילת מצה והסיפור הם מצות קשורות זו לזו ע"כ נחשב כהתחלת הסיפור.

ה. לימוד הלכות פסח בליל הסדר

והנה **מהתוספתא** הני"ל יוצא לכאורה שע"י לימוד הלכות פסח מקיים נמי מצות זכירת יצ"מ. אלא שבאמת לשון התוספתא שם הוא "להלכות הפסח" וכלשון זה כת' השו"ע, ואפשר שכונתם לקרבן פסח שהוא חלק מיצ"מ, אבל **ברא"ש** (שם) כת' הלכות פסח הו"ע **בחזון יחזקאל** (שם). ו**הגר"א** (על התוספתא) גורס שם במקום "הל' הפסח", "לספר ביצ"מ", אולם בביאורו על השו"ע לא העיר מיד. ולפי"ז יוצא שע"י לימוד הלכות אלו מקיים מצות זכירה כי הם התחשו למצות הפסח. **שו"ר שהגר"ז** (שם) הוכיח נמי מהתוספתא דכשולמד הל' פסח מקיים מצות סיפור יצ"מ, ושכן מצינו בראב"ז על הספרא (בחוקותי פ"א ה"ה) שזכירת עמלק מקיימים אף ע"י לימוד הלכות מגילה, וכמו כן י"ל לגבי סיפור יצ"מ, ע"כ. **ובבצל החכמה** (ח"ו סי' סז) הוכיח כן **מתלמיד הרשב"א** (פסחים קטז). וכן נקט **האור לציון** (ח"ג פ"ט אות ז).

מסקנת דחינא

העולה לדניא, א' מצות עשה מהתורה לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן מתחלת הלילה. ב' לכתחלה יש להקפיד להתחיל קיום מצוה זו לפני הצות הלילה. ומ"מ אם זכר יצ"מ בתפלה או בקידוש להרבה פוסקים יצא ידי חובתו מה"ת. ג' חייב לומר ג' דברים, פסח, מצה ומרור, ולפרש טעמיה. ואם לא אמרם א"ל יצא ידי חובת סיפור יצ"מ (י"א מדרבנן וי"א מה"ת). ד' יש לספר בניסים ובנפלאות ולעשה הקב"ה לאבותינו במצרים, עד שתחטמו שינה (י"א שזה חיוב מה"ת וי"א מדרבנן). ואף ע"י לימוד הלכות חו' הפסח מקיים מצוה זו.

ומבואר דס"ל דלביאור הבי"ח לדעת הרמב"ם ליכא חיוב באכילת בשר אלא דמצוה הוא דאיכא. ויש להעיר דמשלוח הרמב"ם שכתב "אין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביי"ן" נראה דחיובא איכא בבשר כיי"ן.

ג - ולדינא **המחבר** לא הזכיר בשו"ע חיוב אכילת בשר במועד. ובפשטות אילו לשיטתו ביי"ן דבוה"ז ליכא חיוב. וכ"כ **הבה"ל** (סי' תקכ"ט ד"ה כיצד) בדעת המחבר. אולם יעו"ן **במג"א** (סי' רמ"ט ס"ק ו) דכתב להעיר על דברי **העו"ש** (סי' רמ"ט ס"ק ב) שכתב דהא דאין שמחה

אלא בבשר היינו דוקא בזמן שבהמ"ק היה קיים, דלא עיין בסנהדרין דף ע' ע"י. ור"ל דמבואר שם דאף בוה"ז איכא שמחה באכילת בשר כל זמן שהוא שלמים דהיינו שלא עברו על שני ימים ויללה אחד. ואכן בס"ק תקכ"ט כתב **המג"א** (פ"ב ס"ק ג) דמצוה לאכול בשר. וצ"ן לדברי **הרמב"ם** (יו"ט ו' י"ח) **הסמ"ג** (לאוין ע"ה) **הבי"ח** (שם) ו**השו"ש** (ביצה פ"ב סי' ה).

איברא דבסי' תרצ"ו (סי' ק"ט) הקשה **המג"א** על השו"ע שהתיר לאו"ן לאכול בשר בפורים, דהא אף ביו"ט דכתיב ביה שמחה אין חיוב לאכול בשר רק בזמן שבית המקדש היה קיים.

וצ"ל דלא ברירא ליה הדבר לדניא, ודאזיל להכא קא מדחי ליה, ודאזיל להכא קא מדחי ליה. ואפשר דמשי"ה דייק בלשונו בהל' יו"ט וכתב דמצוה לאכול בשר, ולא כתב דחובה איכא.

יעו"ן **במשנ"ב** בסי' תרכ"ט (סי' ק"א) דכתב לדניא דמצוה לאכול בשר ביו"ט [ולפי מ"ש בבה"ל כן הוא פ"י דברי הרמב"ם].

ד - ואמרין **בחגיגה** (ה) ת"ר ושמתח בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה מכאן אמרו חכמים ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות וכו', יכול אף בעופות ובמנחות ת"ל ושמתח בחגך מי שחגיגה באה מהם יצאו א"ל שאין חגיגה באה מהם. רב אשי אמר מושמת נפקא, יצאו אלו שאין בהם שמחה.

ומבואר דליכא שמחה אלא בבשר בהמה ולא בבשר עוף. וכ"כ **הרמב"ם** (הל' חגיגה פ"ב ה"י) - יוצאין ישראל ידי חובתן שלמי שמחה בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה וכו', אבל אין יוצאין ידי חובתן לא בעופות ולא במנחות שאין בשר המשמח.

וא"כ לדעת הסוברים דאף בוה"ז ליכא שמחה אלא בבשר. צריך לאכול דוקא בשר בקר ולא סגי בבשר עוף.

ה - ובדברי הרמב"ם בהל' יו"ט הני"ל מבואר דחיוב שמחה במועד קאי על כל ימי המועד בין ביו"ט ובין בחול המועד.

ועי"ן **במשנ"ב** (סי' תקכ"ט ס"ק ט"ה) דעל מ"ש המחבר דחייב אדם להיות שמח במועד, הביא דברי הרמב"ם הנזכרים דגם חוה"מ הוא בכלל מועד לענין שמחה. **העולה לדניא** - מדברי השו"ע נראה דבוה"ז אין חיוב אכילת בשר במועד. וי"א דאע"פ דחיובא ליכא מצוה מיהא איכא, וכן נקט לדניא הבה"ל (סי' תקכ"ט). והרוצה להחמיר על עצמו לפצות ידי חובת כל הדעות יחד לאכול בשר בקר בין ביו"ט ובין בחוה"מ.

פניני מופר

עניני פסח

הכנה לחג הפסח וליל הסדר (ב)

השמחה לקראת מצות הפסח מא' ניסן - מ"מיום אחד בניסן יגיל וישמח האדם מאד ומאוד, כי הגיעו הימים אשר בהם חפץ ה' לגאלנו ולקדשנו במוצותיו, והן קרבן הימים אשר בהם נעשה רצונו לנחת רוח לפניו יתברך שמו במוצות רבות, באכילת המצה ובביל יראה ובבל ימצא בכל גבולינו חמץ, ואכילת מרור ושביית יום טוב, ושאר ימצות שבוה החודש.

ומיום אל יום יצפה ויחכה בגילה ורנן על זה שיבוא בקרוב על ידו נחת רוח ליצרו ויבואו ויתברך שמו ע"י קיום מצות נקרות זמניות. וכל הקרב הקרב אל הזמן הוא, תגדל שמחתו. ומה גם בהגיע תור **עשייתם** (סוד ושרש העבודה ע"ה).

ביעור הציצה - מקרבנו כביעור החמץ - "כשם שצריכים לבער מבייתו כל החמץ והזוהמה ולהכשיר ולנקות את הבית ואת כל הכלים, כך צריכין לבער מקרבנו לכבוד פסח את כל הרפש והזוהמה שניצטבר במשך כל השנה, וזהו שאמרו חז"ל משכו ידכם מעבודה זרה ושהו לכם צאן למצוה". (ח"י הרי"ם עה"ת).

נערך ע"י מהב"ר סדרת "עבודת המועדים"

